

Motion till riksdagen 2024/25:3309

av Åsa Westlund m.fl. (S)

med anledning av prop. 2024/25:60 Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	3
Inledning.....	4
Mål för forskningspolitiken	6
Forskning och innovationspolitik i en föränderlig värld	6
Reella investeringar i forskning och utveckling	7
Socialdemokraternas förslag på budgetsatsningar kopplade till forskningspropositionen.....	7
Konkurrensutsättningen av basanslagen minskar den akademiska friheten och hotar högre utbildning och forskning av hög kvalitet i hela landet	8
Konkurrensutsatta basanslag minskar den akademiska friheten och ökar administrationen.....	8
Konkurrensutsatta basanslag innebär nedskärningar på forskning runt om i landet	9
Socialdemokraternas förslag: öka basanslagen och satsa på kvalitet och profilering	10
Utbildningsutbud och en ny infrastruktur för bättre omställning och konkurrenskraft	11
Mer forskning för grön omställning och brottsprevention	11
Öka tempot i den gröna omställningen	11
Ökad forskning för bättre brottsprevention.....	12
Forskning och utbildning kring artificiell intelligens	12
Utvecklingsforskning för internationell forskningssamverkan och en bättre värld	12

Stärk svenska språkets ställning inom akademien.....	13
Åtgärder för att stärka det svenska språkets ställning inom akademien	14
Stärk Sveriges innovations- och konkurrenskraft.....	14
Vikten av samverkan.....	15
Strategiska innovationsprogram och innovationssamarbeten	15
Ett robust ekosystem för Sveriges startup-företag	16
Immaterialrätten – en central del av kunskapsekonomin.....	16
Sverige ska vara en ledande life science-nation.....	16

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringens förslag till nya delmål för forskningspolitiken bör avvisas med undantag för målet att Sverige ska vara ett av världens främsta innovationsländer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att delmålen för forskningspolitiken från 2016 ska fortsätta att gälla, tillsammans med det nya delmålet om innovation, men att de bör utvärderas under den kommande fyraårsperioden och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ökad jämställdhet ska vara ett delmål för forskningspolitiken även framöver och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att öka statens satsningar på forskning och utveckling samt att satsningarna bör göras tidigare än vad regeringen föreslår och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avvisa den finansieringsmodell som regeringen föreslår i forskningspropositionen och som innebär att de tillkommande basanslagen konkurrensutsätts, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att konkurrensutsatta basanslag minskar den akademiska friheten och ökar administrationen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att konkurrensutsatta basanslag som bygger på de faktorer som regeringen föreslår riskerar att minska incitamentet för samverkan mellan forskningen och övriga samhället och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att konkurrensutsatta basanslag i själva verket riskerar att minska lärosätenas möjligheter att planera och införa mer hållbara anställningar för forskare och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att konkurrensutsatta basanslag riskerar att minska möjligheterna att bedriva forskningsanknuten högre utbildning i hela landet, vilket i sin tur skulle försämra den regionala kompetensförsörjningen, och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att modellen med profilområden ska fortsätta att utvecklas i syfte att stärka lärosätenas profilering och roll som samverkanspart i regionala tillväxtkluster och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att försörja samhället med utbildning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad forskning för bättre brottsprevention och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mer forskning för att öka tempot i den gröna omställningen och om vikten av kraftfulla satsningar på klimatforskning och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad forskning om tillämpning av artificiell intelligens för högre kvalitet och ökad effektivitet i välfärden och näringslivet och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av mer arbetsmiljöforskning och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Vetenskapsrådet bör få mer fria medel att fördela till forskning av hög kvalitet oberoende av vetenskapsområde och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att högskolesektorn inte ska privatiseras och utsättas för marknadsexperiment, varför ändrad organisationsform inte bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att resurserna till utvecklingsforskning ska återställas för att främja internationell forskningssamverkan och en bättre värld och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska få större del av EU:s forskningsmedel och att regeringen bör återkomma till riksdagen med en strategisk plan för detta och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av forskning på svenska om svenska förhållanden och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att andelen svenskspråkiga studenter som doktorerar och går vidare till forskaranställningar vid lärosätena ska öka, liksom andelen avhandlingar som skrivs på svenska, och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ta fram en innovationsstrategi för Sverige och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att starta fler strategiska innovationsprogram med tydliga kopplingar till Agenda 2030 och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om satsningar på fler kliniska prövningar i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Sverige ska vara en ledande kunskaps- och forskningsnation som konkurrerar med kunskap och kompetens, inte låga löner. Som ett exportberoende land, som bygger sin konkurrenskraft på innovation, är forskning och utveckling helt avgörande för vårt välstånd. Statens investeringar i forskning och innovation skapar jobb i hela landet och är avgörande för samhället och dess ekonomiska utveckling och i slutändan för välfärden och medborgarnas möjligheter. Forskningen spelar också en viktig roll för vår förmåga att möta gemensamma samhällsutmaningar. Därför är forskningspropositionen viktig för vårt lands utveckling.

Forskning ska både svara upp mot samhällsutmaningar och få möjlighet att drivas av nyfikenhet. Så kan nya innovationer och forskningsrön både upptäckas, förverkligas och kommersialiseras till nytta för hela samhället och mänskligheten. Forskning och utveckling är avgörande för att driva innovation, öka näringslivets konkurrenskraft och stärka samhällets utveckling och välstånd.

Den högre utbildningen och forskningen spelar en nyckelroll för att Sverige ska ligga i framkant och för att vi ska kunna fortsätta se till att forskning och utveckling, investeringar och jobb hamnar just här. Men det är också en förutsättning för att stärka samhället, människan och hela Sveriges utvecklingskraft. Genom att kopplingen mellan forskning och högre utbildning är stark kan forskningsrön och nya teknologier snabbt tillämpas och komma samhälle, människor och företag till del.

I forskningspropositionen lämnar regeringen förslag på forskningspolitiken för åren 2025–2028. Utgångspunkten är fortsatt målet att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation. Många av de existerande nationella forskningsprogrammen förlängs, vilket är positivt. Flera av de nya nationella forskningsprogrammen framstår också som angelägna. Tyvärr innebär regeringens förslag samtidigt att viktiga investeringar skjuts på framtiden, eftersom den största ökningen av forskningsanslagen ligger ett par år fram i tiden, trots att investeringarna behövs nu. Det riskerar att försämra vårt lands konkurrenskraft i en tid då andra länder satsar alltmer. Dessutom riskerar regeringens förslag att försämra den akademiska friheten och förvärpa den regionala kompetensbristen eftersom man inte höjer basresursen till landets lärosäten. Tidöpartierna har länge pratat om att de eftersträvar ”excellens” men utan att vidare precisera vad detta skulle innebära eller hur det ska uppnås. När regeringen nu har lagt fram forskningspropositionen står det klart att det som beskrivs som ”en tydligare inriktning mot excellens” i praktiken handlar om ökad konkurrensutsättning och mindre tilltro till lärosätenas förmåga att själva avgöra vilken forskning som ska prioriteras. Genom att minska andelen basanslag och konkurrensutsätta dessa leder regeringens förslag snarare till minskad akademisk frihet, sämre möjligheter att bygga trygga anställningar inom akademien och ökad administration. Detta innebär också att en större del av resurserna kommer att slussas till äldre universitet som haft längre tid på sig att bygga upp konkurrenskraftiga forskningsmiljöer på bekostnad av nyare högskolor som spelar en helt avgörande roll för att säkra regional konkurrenskraft och kompetensförsörjning i hela landet.

Om Sverige ska vidmakthålla och stärka sin position som forsknings- och innovationsland krävs satsningar och mer resurser till forskning och utveckling. Här ser vi att förslaget till forskningsproposition tvärtom innebär sänkta ambitioner och att forskning och utveckling underfinansieras de kommande åren. Nödvändiga investeringar skjuts på framtiden. Trots att forskningspropositionen av regeringen framhävs som en av de största satsningarna på forskning och innovation någonsin är det i reella och inflationsjusterade värden mindre tillkommande resurser än i förra forskningspropositionen. Den globala konkurrensen om att utveckla framtidens lösningar hårdnar och länder tävlar om att ta ledande positioner inom klimatomställningen. Det är därför hög tid att regeringen arbetar fram en nationell innovationsstrategi för att stärka svensk konkurrenskraft, skapa nya jobb i hela landet och påskynda den gröna och digitala omställningen.

Svenska språket är ett viktigt kitt för att hålla samman vårt samhälle och behöver också lyftas fram i forskningspropositionen. Vi socialdemokrater har redan gått fram med förslag för att stärka svenska språkets ställning inom förskolan, grundskolan och gymnasiet. Därutöver menar vi att svenska språket behöver stärkas inom akademien i syfte att bevara och utveckla det svenska språket och stärka forskningen om det svenska samhället.

Mål för forskningspolitiken

Regeringen föreslår att målet för forskningspolitiken ska ligga fast, dvs. att ”Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd, näringslivets konkurrenskraft och svarar mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt”. Målet infördes i den forskningspolitiska propositionen 2016. Samtidigt infördes tre delmål för de därpå följande tio åren. Dessa delmål var

- Sverige ska vara ett internationellt attraktivt land för investeringar i forskning och utveckling. De offentliga och privata investeringarna i forskning och utveckling bör även fortsatt överskrida EU:s mål.
- En övergripande kvalitetsförstärkning av forskningen ska ske och jämställdheten ska öka.
- Samverkan och samhällspåverkan ska öka.

Regeringen påstår sig nu ha gjort en genomgång av delmålen och föreslår omfattande förändringar i dessa, men presenterar samtidigt ingen utvärdering eller uppföljning som motiverar de föreslagna förändringarna. Bland annat stryks delmålet om att jämställdheten ska öka helt liksom delmålet om att ”samverkan och samhällspåverkan ska öka”. Vi socialdemokrater ser stora risker med dessa förändringar eftersom jämställdheten inom akademien fortfarande är bristande, och avskaffandet av det tidigare tredje delmålet riskerar att styra bort från forskningens samhällspåverkan och forskares samverkan med det omgivande samhället. Den regionala samverkan mellan akademi, näringsliv och samhälle som är så viktig för att bygga regional konkurrenskraft riskerar därmed att minska. Att delmålet om ökad jämställdhet slopas innebär att regeringen resignerar forskningspolitikens strävan mot att öka jämställdheten.

Vi socialdemokrater anser därför att delmålen från 2016 fortsatt ska gälla men att de bör utvärderas under den kommande fyraårsperioden. Således avvisar vi regeringens förslag som innebär strykningar av dessa delmål. Förslaget på det tillkommande delmålet om att ”Sverige ska vara ett av världens främsta innovationsländer” är dock bra och bör därför läggas till som ett fjärde delmål. Delmålet kompletterar den skrivning som redan finns i det övergripande målet.

Forskning och innovationspolitik i en föränderlig värld

Sverige är ett exportberoende land. Vårt välstånd är tätt sammankopplat med vår förmåga att konkurrera med varor och tjänster på den globala marknaden. I en tid av ökade konflikter globalt och i vår närhet sätter säkerhetsfrågor alltmer sin prägel på internationella relationer, forskning och samverkan. Rysslands anfallskrig i Ukraina pågår alltjämt och den akademiska friheten hotas på många håll. Auktoritära regimer och populistiska rörelser är på frammarsch på många håll i världen och bidrar till att sprida lögn och desinformation. Klimatförändringar förnekas och forskningens och mediernas oberoende kringskärs. Universitet tvingas flytta sin verksamhet och demokratikämpar tvingas fly.

Världen står nu också inför en snabb teknologisk förändring med potential att omvälva hela marknader, tekniker och affärsmodeller. Den snabba utvecklingen inom AI är ett exempel på detta. Här finns både möjligheter att förstärka konkurrenskraften genom forskning, innovation och tillämpningar och risken att hamna i bakvattnet. Klimatför-

ändringarna ökar trycket på att ställa om till hållbart, samtidigt som Sverige har möjlighet att stärka sin konkurrenskraft genom att bli världsledande inom grön teknik.

Bilden av vår konkurrenskraft inom forskningsvärlden är mot denna bakgrund blandad. Å ena sidan visar Forskningsbarometern att Sverige tillhör de fem främsta länderna i OECD när det gäller satsningar på FoU. Å andra sidan är vi inte lika ledande när det gäller utfall och resultat av FoU. Sveriges citeringsgenomsnitt har dessutom fallit något de senaste åren.

När omvärlden och förutsättningarna för forskning och innovation förändras på grund av tekniska framsteg, ett nytt säkerhetsläge och klimatomställningen krävs en kraftfull politik som både möter utmaningar och pekar ut en riktning för hur vi bättre ska ta vara på möjligheterna inom svensk forskning.

Reella investeringar i forskning och utveckling

Av budgetpropositionen för 2025 framgår att de statliga anslagen för forskning och innovation ska ökas med 1,5 miljarder kronor. För 2026, 2027 och 2028 beräknas satsningarna till 2,5 miljarder kronor, 4,0 miljarder kronor respektive 6,5 miljarder kronor. Av forskningspropositionen framgår att regeringen beskriver detta som att ”staten tar sitt ansvar att bibehålla Sveriges position genom den största satsningen på forskning och innovation någonsin”. Att satsningarna skulle vara de största någonsin är dock bara sant om man bortser från att det varje år sker prisökningar. I inflationsjusterade och faktiska priser innebär forskningspropositionen för 2024 tvärtom att mindre nya resurser tillförs än i forskningspropositionen för 2020. Dessutom skjuter regeringen nödvändiga investeringar på framtiden genom att förlägga den största delen av investeringarna till nästa mandatperiod. Socialdemokraterna ser behovet av att både öka statens satsningar på forskning och utveckling och göra satsningarna tidigare än vad regeringen föreslår.

Socialdemokraternas förslag på budgetsatsningar kopplade till forskningspropositionen

Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en framstående kunskapsnation. Men för att nå dit krävs både mer resurser och tidigare investeringar än vad regeringen föreslår. Därför föreslår vi socialdemokrater över 700 miljoner kronor mer än regeringen till satsningar på forskning, utveckling och innovation redan under 2025. Satsningarna föreslås inom följande utgiftsområden:

Utgiftsområde 16

200 miljoner kronor för att stärka basanslagen under anslaget 2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor och 100 miljoner kronor till anslaget 3:1 Vetenskapsrådet: Forskning och forskningsinformation.

Utgiftsområde 9

20 miljoner kronor under anslaget 6:2 Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd med anledning av forskningspropositionen.

Utgiftsområde 20

80 miljoner kronor till anslaget 2:2 Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande.

Utgiftsområde 24

150 miljoner kronor till anslaget 1:2 Verket för innovationssystem: Forskning och utveckling.

Utgiftsområde 5

180 miljoner kronor till Vetenskapsrådet för utvecklingsforskning.

Konkurrensutsättningen av basanslagen minskar den akademiska friheten och hotar högre utbildning och forskning av hög kvalitet i hela landet

Forskningen i Sverige finansieras både genom direkta anslag för forskning och utbildning på forskarnivå till lärosätena (basanslag) och genom externa bidrag från offentliga och privata finansiärer. Basanslagen spelar en avgörande roll för att skapa långsiktiga förutsättningar för forskning, forskares arbetsvillkor och akademisk frihet på lärosätena runt om i hela landet. Trots det går regeringen nu fram med en finansieringsmodell som minskar basanslagens andel av finansieringen och ökar marknadsiseringen och administrationen av forskningsfinansieringen. Genom att minska andelen basanslag och konkurrensutsätta dessa leder regeringens förslag till att lärosäten som redan hunnit bygga upp starka forskningsmiljöer får bättre möjligheter att få mer resurser än nyare lärosäten. I praktiken är finansieringsmodellen alltså utformad på ett sätt som missgynnar nyare högskolor runt om i landet, vilket kommer att innebära nedskärningar. Det är ett förslag som riskerar att drabba konkurrenskraften, tillväxten och kompetensförsörjningen hårt runt om i landet.

Konkurrensutsatta basanslag minskar den akademiska friheten och ökar administrationen

Av forskningspropositionen framgår att basanslagens andel av forskningsmedlen kommer att minska men också att de medel som tillförs lärosätena antingen ska fördelas via konkurrensutsatta forskningsanslag eller riktade medel. Den del av basanslagen som tilldelas lärosätena att fritt använda som de prioriterar (den s.k. basresursen) lämnar regeringen på samma nivå som 2020, vilket i praktiken innebär att regeringen påtvingar lärosätena en nedskärning. I de två föregående forskningspropositionerna för 2016 och 2020 ökade den socialdemokratiskt ledda regeringen basresursen kraftigt. Finansieringen per helårsstudent ökades med 2016 års forskningsproposition från 8 000 till 12 000 kronor per helårsstudent och sedan till 17 500 kronor per helårsstudent genom 2020 års forskningsproposition – detta mot bakgrund av att den utbyggnad av den högre utbildningen som genomfördes också skulle motsvaras av finansiering av forskning på varje lärosäte så att alla studenter kan undervisas av disputerad/forskande personal.

Basanslagen går till att finansiera forskning, personal och infrastruktur och till medfinansiering av externa bidrag och utgör därmed en avgörande förutsättning för att kunna bedriva

forskning, i synnerhet den grundforskning som drivs av nyfikenhet och som är avgörande för samhällsnyttiga upptäckter. Basanslagens storlek och utformning påverkar också möjligheten att skapa attraktiva karriärvägar för forskare och universitetslärare och i förlängningen förmågan att skapa starka akademiska miljöer. Regeringens förslag på konkurrensutsättning av basanslagen och tyngdpunkt på externa forskningsfinansiärer innebär att det kommer att bli svårare för forskare och lärosäten att prioritera och utforma forskning och utbildning. Beroendet av externa finansiärer kommer att öka och mer tid kommer att behöva läggas på att söka och administrera forskningsmedel snarare än att bedriva forskning.

Regeringen gör rätt i att uppmärksamma att Sverige inte beviljas så stor andel av EU:s gemensamma forskningsmedel som vi borde. Vi tror dock inte att detta löses genom att basanslagens fördelning kopplas till beviljande av EU-projekt. Här krävs en bredare analys av orsakerna och att regeringen överväger olika alternativa sätt att förbättra Sveriges chanser att beviljas EU-medel.

Konkurrensutsatta basanslag innebär nedskärningar på forskning runt om i landet

Den föreslagna finansieringsmodellen med konkurrensutsatta forskningsanslag hotar forskning och regional konkurrenskraft runt om i hela landet. Genom att regeringen avser att fördela forskningsanslag utifrån målsättningar som premierar vissa lärosäten framför andra, utgör talet om excellens en förtäckt nedmontering av en rad forskningsmiljöer runt om i hela landet. Regeringen prioriterar tydligt ned forskningens samhällspåverkan, både genom att ta bort delmålet om detta och genom att stärka bibliometrins påverkan på tilldelningen av medel. Att bedriva forskning som kommer till nytta är kanske inte alltid bäst ur citeringssynpunkt men kan likväl innebära stora fördelar för industri och samhälle. Sverige har en lång tradition av samverkan mellan stora och små företag, organisationer, akademi, forskningsinstitut, civilsamhälle och det offentliga för att hitta gemensamma lösningar på framtidens problem. Socialdemokraterna anser att samverkan ska främjas och vara en naturlig och integrerad del av lärosätenas uppgift att anordna utbildning och bedriva forskning. Samverkan bidrar till att stärka kvaliteten och relevansen i utbildning och forskning. Universitet och högskolor behöver samverkan för att verksamheten ska kunna bidra till att möta samhällsutmaningarna, till samhällets utveckling och välfärd liksom till hållbar tillväxt, konkurrenskraft och fler jobb. Regeringen underskattar genomgående den avgörande roll som högskolor runt om i landet spelar för att stärka konkurrenskraften och kompetensförsörjningen i hela landet.

Svensk industri är avgörande för vårt lands konkurrenskraft och många av dessa industrier återfinns inte i storstäder med närhet till äldre universitet utan snarare där det finns större närhet till råvaror, andra industrier och logistik. Runt om i landet finns styrkekluster som är kopplade till industrier, traditioner och kompetenskluster. Dessa styrkekluster har lett till att excellent forskning och framstående forskningsmiljöer finns runt om i hela landet, även vid mindre lärosäten och nyare högskolor. Det för även forskningen närmare sin tillämpning och leder till mer omfattande samverkan med det omgivande samhället.

I hela landet behövs tillgång till högskoleutbildad arbetskraft, exempelvis lärare, sjuksköterskor, läkare och samhällsplanerare. Det är ett faktum att studenter ofta blir kvar och rotar sig i regioner där de studerat, vilket gör att närheten till lärosäten är helt avgörande för att kunna anställa personal till både företag och välfärd. Därför behöver

högre utbildning finnas i hela landet. En kvalitetsfaktor för högre utbildning är forskningsförankring. Det utgör ytterligare ett argument för att forskning av hög kvalitet behöver finnas i hela landet.

Att det finns universitet, högskolor och forskning av hög kvalitet i hela landet stärker inte bara kompetensförsörjningen, innovationskraften och tillväxten på regional nivå utan lyfter hela vårt lands samlade konkurrenskraft. Vägvalet att bygga ut den högre utbildningen med fler utbildningsplatser och lärosäten har varit viktig för att stärka Sverige som kunskapsnation. Här har vi socialdemokrater historiskt drivit på för både djup och bredd i högre utbildning och forskning som skapat utvecklingskraft i hela landet.

Enligt en rapport från SNS bidrog 1977 års högskolereform, då Sverige fick flera högskolor, till att minska den sociala snedrekryteringen till högre studier. Sverige valde en modell där lärosäten etablerades på nya platser, vilket gjorde att högre utbildning kunde bedrivas runt om i landet, inte bara vid de gamla universitetsstäderna eller i Stockholm och Göteborg.¹ Reformen innebar att fler gymnasister läste vidare i de kommuner som fick högskolor och den största gruppen var ungdomar utan akademikerföräldrar. Att minska den sociala snedrekryteringen till studier och i förlängningen till forskningen är fortsatt en viktig fråga för att Sverige inte ska gå miste om kompetens. Vi socialdemokrater är djupt kritiska till att regeringen i forskningspropositionen föreslår en finansieringsmodell som i praktiken skär ned på högskolor runt om i landet.

Socialdemokraternas förslag: öka basanslagen och satsa på kvalitet och profilering

Vi socialdemokrater avvisar förslaget att de tillkommande basanslagen konkurrensutsätts och styrs mer av politiska prioriteringar. Utöver regeringens ökning på 377 miljoner kronor för 2025 tillför vi 200 miljoner kronor som vi skjuter till under anslaget 2:64 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor. Sammantaget innebär Socialdemokraternas förslag därmed att vi har 577 miljoner kronor som tillförs universitet och högskolor som basresurs. På så sätt främjar vi akademisk frihet, goda arbetsvillkor och stärkt utvecklingskraft i hela landet.

Vi socialdemokrater menar också att regeringen bör arbeta vidare med den modell för kvalitetsbaserad tilldelning genom profilområden som aviserades i den forskningspolitiska propositionen 2020 (prop. 2020/21:60 Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige). Syftet med denna modell var att stärka lärosätenas forskningsprofiler och autonomi och bidra till hög kvalitet. Forskningsråden och lärosätena har haft i uppdrag att utveckla en sådan modell, ett omfattande arbete som regeringen nu omintetgör utan närmare konsekvensanalyser. I stället för att utveckla profilområdena föreslår vi att modellen fortsätter att utvecklas i syfte att stärka lärosätenas profilering och som ett verktyg för stärkt samverkan. Genom att satsa på lärosätenas profilområden och samverkan med omkringliggande samhälle och näringsliv kan vi både öka forskningens kvalitet och skapa regionala tillväxtkluster. Så bygger vi stark forskning och innovations- och konkurrenskraft i hela landet.

¹ Demokratisering och decentralisering av högskolan – En utvärdering av 1977 års svenska högskoleexpansion, SNS, <https://www.sns.se/artiklar/demokratisering-och-decentralisering-av-hogskolan-en-utvardering-av-1977-ars-svenska-hogskoleexpansion/>.

Utbildningsutbud och en ny infrastruktur för bättre omställning och konkurrenskraft

Lärosätena spelar en avgörande roll för att försörja samhället med forskning och utbildning kring banbrytande upptäckter och teknologier. På det här området måste den högre utbildningen bli bättre på att möta samhällets behov av att ställa om och optimera verksamheterna. Den gröna omställningen och framväxten av artificiell intelligens är två exempel. Omställningsstudiestödet har goda förutsättningar att både förbättra kompetensförsörjningen och snabbare kommersialisera och omsätta forskningsresultat i verklighet. Här finns en stor potential att stärka både välfärden och näringslivet.

Vi socialdemokrater ser behovet av att öka utbildningsutbudet och att bygga en starkare infrastruktur för omställning och konkurrenskraft i hela landet. Trots flera satsningar på nya högskolor och universitet för att öka tillgången på utbildning ökar skillnaderna mellan kommuner när det gäller tillgång till högre utbildning. Med regeringens förslag på forskningsproposition riskerar dessa klyftor att öka ytterligare. Vi vill i stället se en fortsatt utveckling och förstärkning av möjligheterna att studera i hela landet. Därför föreslår vi att infrastrukturen för utbildning, omställning och kompetensutveckling byggs ut. Samverkan kring högre utbildning mellan kommuner, lärcentrum och lärosäten behöver öka. Här kan Sverige inspireras av den samverkansstruktur som utvecklats i norra Skottland med University of the Highlands and Islands som är nav för 13 lokala college med 70 därtill knutna lärcentrum.

Mer forskning för grön omställning och brottsprevention

Vi socialdemokrater anser att det är viktigt att fortsätta identifiera och satsa på särskilt prioriterade forskningsområden. Vi ser att flera av de nationella forskningsprogram som regeringen satsar på är angelägna. Emellertid menar vi att regeringen underfinansierar några områden som kommer att vara avgörande för att möta en rad utmaningar som Sverige och världen står inför i framtiden. Vi socialdemokrater menar därför att forskningspropositionen bör innehålla ytterligare satsningar inom en rad områden som presenteras nedan.

Öka tempot i den gröna omställningen

Som framgår av forskningspropositionen är forskning och innovation en förutsättning för att motverka klimatförändringar, hantera deras följder och åstadkomma en framgångsrik klimatomställning. Trots det innebär regeringens förslag en otillräcklig satsning på forskning för att möjliggöra den gröna omställningen.

Rätt hanterad kan klimatomställningen bli en möjlighet för Sverige att skapa jobb och stärka vår globala position. Men då krävs både ny kunskap, innovation och samverkan som omfattar hela samhället, inte minst eftersom klimatförändringarna påverkar förutsättningarna för de flesta sektorer. Målsättningen bör vara tydlig mot att göra Sverige till världens första fossilfria välfärdsland. Vägen dit går genom att både använda svenska styrkeområden för att med teknik, kunskap och innovation bidra till omställningen och utveckla forskningen kring hur en rättvis omställning kan åstadkommas och bördan kan fördelas rättvist och utifrån förmåga. Därför vill vi socialdemokrater se mer satsningar på forskning och innovationer på klimatområdet.

Ökad forskning för bättre brottsprevention

Av forskningspropositionen framgår att det nationella forskningsprogrammet om brottslighet som pågår under perioden 2021–2030 får fortsätta samt att detta fortsatt ska ha en bred inriktning. Det är bra, men samtidigt lägger regeringen för lite fokus och resurser på forskning kring brottsprevention samt vilka åtgärder som är avgörande för att förebygga brott.

Vi socialdemokrater vill därför satsa mer på forskning om brottsprevention. Det kan exempelvis handla om forskning om hur man förebygger brott eller kring vilken typ av åtgärder som kan sättas in i tidig ålder för att motverka brott. Det handlar också om att öka den forskningsbaserade kunskapen kring hur man kan förhindra fortsatt brottslighet via exempelvis behandlingsprogram eller avhopparverksamhet.

Forskning och utbildning kring artificiell intelligens

Den snabba utvecklingen av artificiell intelligens är exempel på teknologi som kommer att leda till omfattande strukturomvandling av samhället och marknader och ställa nya kompetenskrav. Sverige har fantastiska förutsättningar att bli ett AI-land i världsklass. Vi har framstående universitet, toppositioner i internationella innovationsmätningar, en teknikpositiv befolkning och en stark offentlig sektor med stor datatillgång. Rätt använd kan AI bygga Sveriges tillväxt och stärka välfärden. En svensk AI-satsning bör ha ett särskilt fokus på hur artificiell intelligens kan tillämpas både för att stärka produktiviteten i näringslivet och för att förbättra och effektivisera välfärden.

Utvecklingsforskning för internationell forskningssamverkan och en bättre värld

I budgetpropositionen för 2023 skar regeringen utan förvarning ned på utvecklingsforskningen. Anslaget till forskningssamarbete mer än halverades och Vetenskapsrådets anslag för utvecklingsforskning drogs in. Utlysta forskningspengar drogs tillbaka, vilket innebär att mycket arbete gjorts förgäves. Forskningssamarbete och utvecklingsforskning har för Sverige historiskt varit ett starkt tvärvetenskapligt fält som syftar till fattigdomsbekämpning, demokrati, hållbar utveckling, förbättrad hälsa och jämställdhet i samarbetsländerna. Regeringens nedskärningar av utvecklingsforskningen har inneburit att Sveriges ställning i det internationella samarbetet nu har försvagats. Vi socialdemokrater anser att anslaget till utvecklingsforskning ska återställas. Det handlar om ett årligt stöd på ungefär 180 miljoner kronor från biståndsbudgeten till Vetenskapsrådet att fördela inom utgiftsområde 5.

Forskning om arbetsmiljö och arbetslivets villkor

Det finns ett stort behov av att öka kunskaperna om vad som leder till arbetsrelaterad ohälsa, arbetsplatsolyckor och slitsam arbetsmiljö så att dessa kan förebyggas. Ingen ska behöva sätta livet till på jobbet, vare sig i olyckor eller i följderna av arbetsrelaterad ohälsa. Samtidigt behöver arbetsmiljön och arbetslivets villkor förbättras så att vanligt folk orkar arbeta hela vägen fram till pension. Därför föreslår vi socialdemokrater att ambitionerna höjs och det sätts av betydligt mer medel till forskningen om arbetsmiljö och arbetslivets villkor.

Fria forskningsmedel

Fri grundforskning har bidragit till många banbrytande upptäckter som fått stor påverkan på samhällsutvecklingen. Utvecklingen av litiumjonbatterier, wifi, gps-teknik och gen-saxen är exempel på banbrytande upptäckter som alla har sitt ursprung i fri grundläggande forskning. Humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner har bl.a. bidragit med kunskap om beteenden, livsvillkor, demokrati, marknader och kulturer, vilket har varit avgörande för samhällets utveckling. Det är därför viktigt att ge utrymme för den fria forskarinitierade forskningen. I syfte att skapa vetenskaplig förnyelse, bredd och kvalitet bör Vetenskapsrådets anslag öka för att fördela medel för fri forskning inom alla forskningsområden.

Den akademiska friheten ska stärkas men högskolesektorn ska inte privatiseras

Regeringen aviserar i propositionen att den avser att utreda hur skyddet för den akademiska friheten för forskare och lärare kan stärkas. Den akademiska friheten behöver definitivt stärkas. Inte minst behöver regeringen framöver avstå från egenmäktig och oförutsägbart styrning som leder till oro ute på lärosätena. När regeringen under 2023 plötsligt och ensidigt kortade förordningstiden för lärosätenas styrelser såg många inom forskarvärlden det som ett hot mot den akademiska friheten.

Regeringen aviserar i forskningspropositionen också att den avser att utreda ändamåls-enligheten i dagens myndighetsform för högskolor och universitet. Vi socialdemokrater anser att den akademiska friheten kan stärkas utan att högskolesektorn privatiseras.

Stärk svenska språkets ställning inom akademien

Svenska språkets ställning inom akademien har försvagats under lång tid. Statistik från Swepub visar att andelen avhandlingar som är skrivna på engelska ökat de senaste 20 åren samtidigt som andelen som är skrivna på svenska har minskat. År 2022 publicerades totalt 2 591 avhandlingar i Sverige och av dessa var 94 procent skrivna på engelska, 6 procent på svenska och 0,3 procent på ett annat språk. Engelskans dominans har ökat, vilket visas av att andelen avhandlingar som skrivs på andra språk än engelska också minskat (om än från en låg nivå).

En särskilt stor ökning går dessutom att se inom samhällsvetenskap, som är ett exempel på område där svenska språket är en helt avgörande förutsättning för att kunna bedriva djupgående forskning om svenska förutsättningar. Av 353 publicerade avhandlingar 2022 inom forskningsämnesområdet samhällsvetenskap var hela 78 procent skrivna på engelska och 33 procent på svenska. Inom ämnet statsvetenskap är svenskan ytterligare försvagad. Av totalt 33 publicerade avhandlingar var 94 procent skrivna på engelska och bara 6 procent på svenska.

När en allt mindre andel av avhandlingarna skrivs på svenska, minskar sannolikheten också att det är svenska förhållanden som blir föremål för forskning och därmed ny kunskap. Detta innebär i förlängningen att det forskningsbaserade underlaget för att utveckla det svenska samhället och dess verksamheter riskerar att bli allt sämre. Dessutom finns det tydliga kopplingar mellan undervisningsspråket och studenternas förmåga att ta till sig kunskap. Forskning visar att barn lär sig bäst på sitt starkaste språk, och på motsvarande sätt finns studier som visar att studenter inom högre utbildning lär sig

sämre när engelska är undervisningsspråket snarare än deras modersmål.² Mot bakgrund av detta krävs åtgärder för att stärka det svenska språkets ställning inom akademien.

Åtgärder för att stärka det svenska språkets ställning inom akademien

Svenska språket är ett viktigt kitt för att hålla samman vårt samhälle och behöver stärkas inom svenskt utbildningsväsen och forskning. Vi socialdemokrater har redan gått fram med förslag för att stärka svenska språkets ställning inom förskolan, grundskolan och gymnasiet. Svenska språket är ett viktigt kitt för att hålla samman vårt samhälle, men också för att stärka den högre utbildningen, forskningen och innovationskraft i vårt land. Även om internationalisering är en viktig förutsättning för att bygga forskningskvalitet, när det gäller både forskningssamarbete, sampubliceringar och att attrahera utländska forskare, så måste ökad hänsyn tas till att svenska språket behöver ha en stark ställning inom en rad forskningsområden som är nödvändiga för vårt lands utveckling. Att forskningen bedrivs på svenska ökar sannolikheten att den också bedrivs på svenska exempel. Bland annat är det viktigt att mer forskning inom det samhällsvetenskapliga området bygger ny och fördjupad kunskap kring svenska förhållanden. Det kan också handla om forskning som rör förhållanden inom svensk välfärd eller näringsliv där språkmässiga barriärer kan utgöra ett hinder för fungerande samverkan, utveckling och spridande av evidensbaserade metoder.

Starka professioner kräver ett gemensamt språk och en gemensam begreppsbildning. Därför är det bra om forskning och högre utbildning sker på svenska inom områden som i huvudsak arbetar inom en svensk kontext. Inte minst skola, vård och omsorg är ämnesfält där tillgången till gemensamma begrepp på svenska är viktig. Vi socialdemokrater föreslår att lärosätena ska få i uppdrag att stärka det svenska språkets ställning inom akademien, i synnerhet inom områden där det är särskilt prioriterat att stärka kunskaperna om det svenska samhället för att kunna utveckla detsamma.

Internationalisering är viktig, men den måste balanseras av åtgärder som säkerställer att svenska språket fortsatt har en plats inom akademien och gör att fler forskare kan rikta sig mot att forska på svenska förhållanden.

Andelen kurser som ges på svenska på kandidatnivå behöver öka i syfte att stärka kunskapsinhämtningen och svenska språket bland både studenter och anställda. Hänsyn ska tas till vilken utbildning det handlar om, hur behovet på arbetsmarknaden ser ut och om ett främmande språk tillför något tydligt mervärde. En annan viktig förutsättning för att stärka svenska språket inom akademien är att fler av de bästa studenterna som också är svenskspråkiga väljer en akademisk karriär. Andelen konkurrenskraftiga och svensk-språkiga studenter som blir doktorander vid lärosäten ska öka liksom andelen avhandlingar som skrivs på svenska och andelen svenskspråkiga forskare.

Stärk Sveriges innovations- och konkurrenskraft

Vi socialdemokrater är stolta över att Sverige är ett av världens främsta innovationsländer, men det finns flera områden där vi riskerar att halka efter. Den globala konkur-

² <https://news.cision.com/se/chalmers/r/samre-resultat-och-fler-avhopp-nar-undervisning-sker-pa-engelska,c3834253>.

rensen om att utveckla framtidens lösningar hårdnar och länder tävlar om att ta ledande positioner inom klimatomställningen. Det är därför hög tid att regeringen arbetar fram en nationell innovationsstrategi för att stärka svensk konkurrenskraft, skapa nya jobb i hela landet och påskynda den gröna och digitala omställningen. En nationell innovationsstrategi finns i flera av våra grannländer och har länge efterfrågats av näringslivet och andra aktörer.

Regeringens nedskärningar i budgetpropositionen för 2024 har skadat svensk innovationskraft, skapat oro inom näringslivet och gett fel signaler om Sveriges ambitioner. De medel som återförs i årets budget är inte tillräckliga för att kompensera detta. Därför föreslår vi ett kraftigt ökat stöd till Vinnova, som är avgörande för vårt innovationssystem.

För att Sverige ska stärka sin konkurrenskraft krävs offensiva satsningar inom forskning och innovation – både inom befintliga styrkeområden och inom framväxande teknikområden såsom miljö- och energiteknik, AI och kvantteknik. Genom att stärka samverkan mellan näringsliv, akademi och offentlig sektor samt främja deltagande i internationella program som EU:s ramprogram kan vi skapa förutsättningar för en hållbar och konkurrenskraftig framtid. Vinnova har, på uppdrag av regeringen, identifierat flera strategiska teknikområden med stor potential att bidra till Sveriges framtida samhällsutveckling. Nu krävs det att regeringen arbetar vidare med detta för att möta globala utmaningar och snabba teknologiska förändringar.

Vikten av samverkan

En central del av svensk forsknings- och innovationspolitik är de strategiska samverkansprogram som Vinnova har fått i uppdrag att samordna. Den övergripande målsättningen med de fem samverkansprogram som initierades av den socialdemokratiska regeringen var att gemensamt kraftsamla kring innovationsinsatser och förstärka Sveriges globala innovations- och konkurrenskraft. För att göra detta är det avgörande att näringsliv, akademi, arbetsmarknadens parter, myndigheter, civilsamhälle och politik samverkar för att möta nutida och framtida utmaningar.

Strategiska innovationsprogram och innovationssamarbeten

De strategiska innovationsprogram som redan finns är en viktig del av Sveriges innovationssystem, men de måste få en tydligare roll och tillföras fler resurser. Dessa program har potential att accelerera utvecklingen inom områden som är strategiskt viktiga för Sverige, såsom klimatomställning och digitalisering. Vi förespråkar att fler program skapas, med en tydlig koppling till samhällsrelevanta mål och med utgångspunkt i Agenda 2030. Det är särskilt viktigt att dessa program bidrar till systemförändringar som kan förverkliga både ekonomiska och miljömässiga mål.

Genom att delta i globala innovationssamarbeten kan Sverige bidra till utvecklingen av hållbara lösningar som stöder Agenda 2030 och de globala målen, samtidigt som svenska företag får lättare tillgång till internationella marknader. Sveriges starka varumärke som innovationsnation skapar också möjligheter för strategiska samarbeten med företag, forskningsinstitut och universitet på nyckelmarknader världen över. Att utveckla och stärka dessa relationer bidrar till att säkra Sveriges konkurrenskraft inom innovation och produktion, samtidigt som det skapar en grund för långsiktig tillväxt och hållbar utveckling. Detta kräver dock ett tydligt politiskt ledarskap som prioriterar internationell samverkan och strategiska investeringar på globala arenor.

Ett robust ekosystem för Sveriges startup-företag

Ekosystemet kring Sveriges höginnovativa bolag behöver bli mer långsiktigt och robust. Vi vill se en satsning på det nationella inkubatorprogrammet och en budget som revideras och utvärderas regelbundet. Dessutom bör en nationell plattform skapas för att kontinuerligt analysera behoven hos dessa företag och samordna insatser från olika aktörer. Det gör att berörda parter såsom politik, näringsliv och investerare kan rikta insatser där det ger störst effekt för startup- och scaleup-företag. En sådan plattform skulle även kunna rikta startup- och scaleup-företag till olika instanser för rådgivning, utbildning och stöd. Business Sweden spelar en viktig roll i att stötta svenska företag internationellt, och vi ser behovet av att utveckla deras arbete för att hjälpa startup-företag att expandera globalt. När vi nu har en sviktande ekonomi som gör Sverige fattigare riskerar den svenska startup- och scaleup-scenen att drabbas hårt.

Immateriellrätten – en central del av kunskapsekonomin

Den globala ekonomin drivs alltmer av immateriella tillgångar. För oss socialdemokrater är det av yttersta vikt att vi inte glömmer bort immateriellrättens betydelse för svensk forsknings- och innovationspolitik. Vi behöver immateriellrätten för att möta nutida och framtida utmaningar, inte minst när det kommer till den gröna omställningen. Ett fungerande immateriellrättsligt skydd är avgörande för att svenska företag ska kunna bidra med framtidens klimatsmarta lösningar. För att Sverige ska fortsätta vara en ledande kunskapsnation vill vi se ett nationellt kunskapscentrum för immateriellrätt och ett ökat stöd till små och medelstora företag för att kunna hantera immateriella tillgångar på ett strategiskt sätt. Vi vill även att Sverige börjar använda patentinformation på ett strategiskt och systematiskt sätt för att öka utväxlingen av våra innovationssatsningar.

Sverige ska vara en ledande life science-nation

Tillsammans med närvaron av en stark life science-industri i Sverige och genom fortsatta satsningar inom forskning, utbildning och innovation kan hälsan i befolkningen förbättras, sjukvården och omsorgen utvecklas och Sveriges ekonomiska välbefinnande stärkas. I genomförandet av samverkansprogrammet Hälsa och life science samt den nationella life science-strategin har bl.a. prioriterats tvärspektoriell forskning och innovation, proteinforskning och läkemedelsproduktion samt individanpassad diagnostik och vård. Biologiska läkemedel, vilka är en helt ny generation läkemedel och som inkluderar flera av de framgångsrika vacciner som tagits fram mot covid-19, förväntas bli en del av framtidens mer skräddarsydda behandlingar. Det behövs en satsning för att fler kliniska prövningar ska kunna genomföras i Sverige; de är centrala för vår konkurrenskraft inom life science och stärker Sveriges ställning som innovationsnation.

I en sådan viktig bransch för svensk konkurrenskraft anser vi att det behövs ett mål om att öka andelen export av life science-produkter och tjänster till 2030.

Åsa Westlund (S)

Linus Sköld (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Mats Wiking (S)

Aylin Nouri (S)

Rose-Marie Carlsson (S)

Niklas Sigvardsson (S)